

אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
הפקולטה למדעי הרוח והחברה

המחלקה לחינוך תשפ"ג 2022-2023

שם הקורס: הפסיכולוגיה של המוסר

מס' קורס: סמסטר א': 129-10-411
סמסטר ב': 129-11-741

שם המרצה: מאור וולפסמית

שעות קבלה: יום ב' 10-12 בבניין 72 חדר 167

יעדי הוראה:

במהלך סמסטר א' נסקור תיאוריות מרכזיות בפסיכולוגיה של המוסר החל מהתיאוריה של קולברג על התפתחות מוסרית, דרך היידט וששת הבסיסים המוסריים והחלוקה בין רגש לשכל, בלום והמקורות של טוב ורע אצל ילדים ותינוקות ועד לממצאים חדשים הנוגעים לתפקיד החוק בעיצוב המוסר האישי שלנו. במהלך סמסטר ב' המשתתפות ים בסמינר יגבשו תחת הנחיית רעיונות למחקרים כמותיים, יבנו פרדיגמה ניסויית ויאספו נתונים ראשוניים אותם ננתח ביחד. את ממצאי המחקר החלוץ הסטודנטיות ים יציגו בכיתה ובתום השנה יגישו עבודה המסכמת את הפרויקט המחקרי אותו ביצעו.

פרשיות לימודים*:

1. מבוא

מה זה מוסר? האם ניתן להגדיר מוסר? איך מוסר מתפתח? האם טבע לב האדם הוא טוב או רע מיסודו? האם אפשר לחקור מוסר? באיזה כלים? בהרצאת המבוא נדון בשאלות אלו ועוד תוך כדי שנערוך סקירה קצרה על הגישות השונות לחקר מוסר (דת, פסיכולוגיה, פילוסופיה, אבולוציה, קוגניציה ומוח) ונגדיר את מטרות ומטלות הסמינר.

2. התפתחות מוסרית

בהתבססו על התיאוריה של פיאז'ה, קולברג מנסח שלושה שלבים (כל שלב מורכב משני תתי שלבים) המתארים כיצד מוסריות מתפתחת לאורך החיים. נלמד על השלבים השונים בתיאוריה של קולברג ונמשיך לביקורת של גיליגן על ההטיה המגדרית בבסיס התיאוריה של קולברג ובמודל החלופי אותו היא מציעה. משם נמשיך ל-social domain theory ולממצאים של טוריאול וסמתנה שעל פיהם ילדים מפתחים את היכולת לבצע שיפטים מוסריים הרבה לפני שהם מפתחים יכולת לבצע שיפטים חברתיים אחרים.

3. גו'נתן היידט – תיאוריית הבסיסים ותפקיד הרגש

מה קשור פיל לכל הסיפור הזה? על פי היידט, המוסר שלנו משול לפיל שועט עליו רוכב אדם כאשר הפיל הוא האינטואיציה הרגשית והרוכב הוא השכל. בשיעורים על היידט נבין לעומק את משמעות המטאפורה הזו ואת השלכותיה על הפסיכולוגיה של המוסר. משם נמשיך לתיאוריית ששת הבסיסים המוסריים של היידט: חמלה, חירות, הגנות, נאמנות, סמכות וקדושה והקשר שלהן לפוליטיקה.

4. גרין – תיאוריית ההליך הכפול (Dual-process theory)

קרן הנוסע על פסי רכבת עומד להתנגש בחמישה עובדי תחזוקה שמתקנים את פסי הרכבת ולהרוג אותם. באפשרותכם לנתב את הקרון לפסים חלופיים שם הם יפגעו ויהרגו בעובד תחזוקה אחד בלבד. האם תסיטו את הקרון?

ועכשיו, האם תדחפו מישהו מגשר כדי שהקרן יתקע בו, יהרוג אותו אבל יציל את חמשת עובדי התחזוקה? דרך דילמת הטרולי (הקרן) ודילמות דומות נתוודע לתיאוריית ההליך הכפול של גרין.

5. פיזארו (Pizarro) – הרגש המוסרי

אתם רואים קקי של כלב ברחוב ומייד עולה בכם תחושה עזה של גועל וצורך להקיא? על פי פיזארו, אם עניתם כן אז אתם כנראה שמרנים. אבל מה בכלל הקשר בין גועל לפוליטיקה? על אף שהתוכח עם היידט והראה שלחשיבה יש השפעה על האינטואיציה ותפקיד משמעותי בקבלת החלטות מוסריות, פיזארו תרם רבות לביסוס החשיבות של הרגש בקבלת החלטות מוסריות. בפרט, הוא ממקם את תחושת הגועל האינסטינקטיבית בלב המוסר ומראה את הקשר שלה לעמדות פוליטיות.

6. מאלה – בינה מלאכותית ומוסר

רכב סוטה מהכביש, מתנגש בהולך רגל והורג אותו. בחקירה מתברר שהנהג היה עייף ונרדם על ההגה. האם הנהג אשם או לא אשם מבחינה מוסרית? עכשיו דמיינו שמדובר באוטו אוטומטי ללא נהג ושהתאונה התרחשה בגלל עומס במעגלי הזיכרון שהוביל לקריסה של המערכת. גליץ' נדיר ביותר של המערכת. מי אשם? האוטו? החברה שייצרה את האוטו? המתכנתים? האם צריך להעניש מישהו? קחו בחשבון שמכונות אוטומטיות, באופן כללי, מפחיתות את הסיכוי לתאונות בצורה דרסטית. האם צריך לאפשר או לאסור מכונות אוטומטיות? בשיעור נדון בשאלות אלו ואיך אנשים שופטים מוסר של אינטליגנציה מלאכותית והאם בכלל יש דבר כזה.

7. ג'ון ג'וסט – מוסר ואידיאולוגיה

מה הגורמים הפסיכולוגיים שמאפיינים נטייה אידיאולוגית (פוליטית) ומה הקשר שלהם למוסר? איזו אידיאולוגיה מאפיינת שמרנים ואיזו ליברלים? מי משתי הקבוצות נוטה יותר לסגירות מחשבתית? קושי לשאת עמימות? פתיחות לחוויה? מהמאמר המכונן של ג'וסט ושותפיו המתפרס על פני 12 מדינות ומדגם של כמעט 23 אלף איש, ננסה לענות על שאלות אלו ועוד.

8. פסיכופתולוגיה ומוסר

ב-2003, סב אוהב ומסור בן 72 יורה למוות בנכדתו הסובלת מפגיור ואוטיזם ומתאבד. הוא עשה זאת כדי לגאול אותה ואת משפחתה מייסוריהם. האם הוא עשה מעשה מוסרי? האם הוא היה "שפוי" בזמן המעשה? ב-2013, אב אוהב שאיבד משמרות על ילדיו חוטף את שני ילדיו מאימם, משליך אותם מהגג אל מותם ומתאבד. לטענתו, מוטב לילדים למות מאשר לחיות בלעדיו ועם אימם. האם הוא היה שפוי בשעת מעשה? האם ידע להבחין בין מציאות לבדיון? בין טוב לרע? והאם אי-שפיות פוטרת מאחריות מוסרית?

9. מוסר אצל תינוקות – פרספקטיבות עכשוויות

תינוקות מתוקה בת כמה חודשים צופה בבובת כבשה מנסה לפתוח קופסה אך לא מצליחה. בובת חזיר מנסה לעזור לה בעוד שבובת סוס מונעת ממנה לפתוח את הקופסה. לאחר מכן, ניתנת לתינוקות האפשרות לבחור עם איזו בובה היא רוצה לשחק: בובת החזיר או בובת הסוס. באיזו בובה היא תבחר? האם יש קשר לבחירה בבובה ולסצנה שצפתה בה קודם? התשובות לשאלות אלו קשורות לשאלות עמוקות יותר לגבי האם בני אדם נולדים עם מערכת ספציפית ללמידת מוסר? האם מוסר הוא חלק מהותי מהיותנו בני אדם? האם אנו נולדים טובים או רעים? בשיעור זה ננסה לענות על חלק משאלות אלו באמצעות ניסויים קנונים שנעשו בתינוקות.

10. מוסר וציות לסמכות – למה אנשים מציינים לחוק

למה בעצם אנשים מציינים לחוק? האם זה רק מחשש להיתפס ולהיענש או שיש מוטיבציות נוספות? למשל, האם אנשים מציינים לחוק מתוך תפיסה שהוא לגיטימי? במילים אחרות, מעצם היותו חוק צריך לציית לו. אחד הגורמים

המרכזיים ביותר במתן לגיטימציה לסמכות ולחוק זה צדק פרוצדורלי. בשיעור נלמד על המושגים הללו ועל תפקידם בעיצוב של תפיסת צדק ומוסר.

11. מוסר וחוק

זה נראה לנו ברור ואינטואיטיבי שהחוק אמור לייצג ולהסדיר באמצעות ענישה את מה שהחברה מגדירה כלא מוסרי. למשל, לגנוב נחשב כלא מוסרי ולכן זה אסור על פי חוק. עם זאת, לא כל מה שהחברה מגדירה כלא מוסרי הוא אסור על פי חוק. למשל, לנאוף נחשב כלא מוסרי אך חוקי. למעשה, החוק, בין היתר, מסדיר חברתית את מה שהחברה מגדירה ברף העליון הלא מוסרי. אך האם לחוק ולמערכת המשפט יש גם השפעה על התפיסות המוסריות בחברה? האם חקיקה חדשה משנה את התפיסות המוסריות בחברה? בהרצאה זו ננסה לענות על שאלות אלו ונדון במנגנונים הפסיכולוגיים האפשריים בבסיס ההשפעה של החוק על המוסר.

דרישות והרכב ציון הקורס

משקל בציון הסופי ** (יש למחוק את ההמיותר)

נוכחות	- 10 %	V_ חובה	__ בחירה
דוחות קריאה	- 0 %		
רפרט	- 30 %		
עבודה	- 60 %		
סה"כ	- 100 %		
ציון סופי עובר- 70			

דגשים בעת קורונה:

אופן ההוראה בקורס - יתכנו שינויים באופן ההוראה בהתאם למצב הקורונה באותה העת ובכפוף להחלטות הממשלה, האוניברסיטה ולשיקול דעת המחלקה.

אופן הערכה בקורס - ככל שלא יתאפשר לקיים בחינות פרונטליות הן עשויות להשתנות למטלות חלופיות. עם זאת, המחלקה תשמור על הרכב הציון בקורס, כך שהמטלה החלופית שתניח תהיה באותו משקל של המקורית.

1. Kohlberg, L. (1969). Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization. In D.A. Goslin (Ed.), Handbook of socialization theory and research (pp. 347-480). Chicago, IL: Rand McNally.
2. Muuss, R. E. (1988). Carol Gilligan's theory of sex differences in the development of moral reasoning during adolescence. *Adolescence*, 23(89), 229.
3. Smetana, J. G. (2013). 29 Moral Development: The Social Domain Theory View.
4. Haidt, J. (2001). The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological Review*, 108, 814-834.
5. Haidt, J., Koller, S.H., & Dias, M.G. (1993). Affect, culture and morality, or Is it wrong to eat your dog? *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(4), 613-628.
6. Greene, J. D. (2007). Why are VMPFC patients more utilitarian? A dual-process theory of moral judgment explains. *Trends in cognitive sciences*, 11(8), 322-323.
7. Pizarro, D., Inbar, Y., & Helion, C. (2011). On disgust and moral judgment. *Emotion Review*, 3(3), 267-268.
8. Inbar, Y., Pizarro, D.A., & Bloom, P. (2009) Conservatives are more easily disgusted than liberals. *Cognition and Emotion*, 23, 714-725.
9. Malle, B. F., Scheutz, M., Arnold, T., Voiklis, J., & Cusimano, C. (2015). Sacrifice one for the good of many? People apply different moral norms to human and robot agents. In

2015 10th ACM/IEEE International Conference on Human-Robot Interaction (HRI) (pp. 117-124). IEEE.

10. Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., & Sulloway, F. J. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological bulletin*, 129(3), 339.
11. Bloom, P. (2013). *Just babies: The origins of good and evil*. Broadway Books.
12. Tyler, T. R. (2003). Procedural justice, legitimacy, and the effective rule of law. *Crime and justice*, 30, 283-357.
13. Mentovich, A., & Zeev-Wolf, M. (2018). Law and moral order: The influence of legal outcomes on moral judgment. *Psychology, Public Policy, and Law*, 24(4), 489.

סרטונים:

<https://www.youtube.com/watch?v=bOpf6KcWYyw>

https://www.ted.com/talks/david_pizarro_the_strange_politics_of_disgust?language=en

https://www.youtube.com/watch?v=8MjIU4eq_A

https://www.youtube.com/watch?v=2_8kgV-EfTA

ייתכנו שינויים בסדר ההרצאות ובתוכן ההרצאות במהלך השנה.
אין לשנות את מרכיבי הציון הסופי במהלך הסמסטר.
ייתכנו שינויים ברשימה הביבליוגרפית לאורך הקורס.

*

**

כללים ללמידה באמצעות זום:

1. הפעילו מצלמות. מסך שחור = היעדרות.
2. מיקרופונים צריכים להיות על השתק כברירת מחדל והרימו יד כשאתן/ם רוצות/ים לדבר.
3. השתתפו!!! כמה שיותר. הסמינר מבוסס על דיונים והשתתפות מהווה רכיב בציון הסופי.
4. אסור לעשות שום שימוש בהקלטות של הקורס למעט לשימוש עצמי במהלך הסמסטר!!!

הזהרה:

מוסר הוא לא תחום סטרילי, התנהגויות לא מוסריות נוגעות בתחומים שהרבה פעמים מערבים אלימות, סקס, שימוש בחומרים אסורים וכו'.
לא ניתן לעקוף את זה ולכן במהלך הקורס מידי פעם נדון בדוגמאות מהתחומים הנ"ל. אשתדל להזהיר לפני אבל אם מישהי/ו מרגישה/ה לא בנוח עם נושאים אלו שתשקול/שישקול לוותר על הסמינר.